

Novi Zapiski

Leto I, štev. 3.

Ljubljana.

Marec 1922.

Dr. Drag. Lončar:

O reformi srednje šole v Jugoslaviji.

Ob nameravani reformi srednje šole v Jugoslaviji, ki je postala potrebna z razpadom Avstro-Ogrske, sta dve točki načelne važnosti: 1. notranji ustroj šolstva in 2. šolska uprava.

Ministrstvo za prosveto je predložilo načrt za srednješolsko reformo, ki ga je izdelal t. zv. prosvetni svet v Belgradu. Način, kako je prišlo do tega načrta, je napačen, ker se je v prosvetnem svetu govorilo o nas brez nas. Takó se važne reforme ne delajo, ker najmanj, kar moramo zahtevati, je to, da povsod, kjer gre tudi za nas, sodelujemo direktno ali indirektno. Seveda so nas sedaj vprašali, kaj mislimo o predlaganem načrtu; toda marsikaj bi se bilo predru-gačilo že v osnovi, ako bi bili sodelovali vsi poklicani, kar bi bilo edino smotno.

Ker predlagani načrt ne vsebuje podrobnega učnega reda (vsaj učiteljski zbori ga niso dobili), zató je težko, oziroma nemožno, da se izreče določna sodba o reformi, zlasti glede tega, kar se tiče enotne srednje šole, ki naj bi se uveljavila v Jugoslaviji.

Poprej smo imeli na Slovenskem dva srednješolska tipa: gimnazije in realke, a po preobratu smo dobili še realne gimnazije, kar naj bi ostalo tudi po nameravani reformi s to razliko, da bi bili prvi štiri razredi skupni, potem bi pa nastopilo cepljenje na tri panoge z učno dobo štirih let.

Misel enotne šole bi se morala utemeljevati s tem, da je naše moderno življenje dejansko posledica dveh principov, ki sta se zgodovinsko razvila drug za drugim, a bi morala biti danes kolikor toliko združena: humanistični in realistični. Leta 1907. je dejal na IV. občnem zboru „Društva za nemško vzgojo“ dr. Gruhn: „Ako ni mogoče pogrešati v sedanji dobi realne izobrazbe, potem so gimnazije neprimerne; če pa ne moremo biti brez klasične omike, tedaj so naši realci le napol zreli.“ (Pedagogické Rozhledy, 1907, II., 185.) Zdi se

mi, da sloni naša civilizacija na realistični podlagi, a naša kultura na humanistični, pri čemer naj bi bil duh vodilen faktor, ki bi ga plemenitilo v nravnem oziru dejansko krščanstvo. Naloga vzgojiteljev bi bila, da najdejo način, kakó bi se mogla uveljavljati v šolskem ustroju sinteza obeh principov, ki tvorita našo kulturo in civilizacijo.

Takšna enotna šola je pa mogoča na ozemlju, kjer so njegovi prebivalci po svojem zgodovinskem razvoju kulturno in civilizatorično kolikor toliko enotni, česar pri naši mladi državi ni: zato se mi zdi predlagani učni načrt prenačilen, dasi ne zanikavam potrebe po smotrnem približevanju, a poleg tega nista imenovana principa upoštevana sorazmerno. Odklanjati moramo vsako „reformatio in peius.“

Glede šolske uprave predlagani učni načrt nikakor ne zadovoljuje, ker je skrajno centralističen in birokratičen. Vsa oblast se daje v roke ministrstvu in prosvetnemu svetu. Veliko podrobnosti in malenkosti je pridržanih ministrstvu, ker med njim in učiteljskimi zbori, ozir. ravnateljstvi ni določenih nobenih vmesnih oblastev. Takšna šolska uprava ni dobra, ker ni le zamudna in draga, ampak omogočuje, ozir. olajšuje tudi krivičnost. Upravičena je zahteva po decentralizaciji šolske uprave in po smotrni sestavi prosvetnega sveta, ki naj bi bil sorazmerni predstavnik vseh prizadetih faktorjev.

Vsaka reforma naj bi bila utemeljena v stvarni potrebi. Tudi glede reforme srednje šole v Jugoslaviji veljaj pravilo: *Omnia probate; quod bonum est, tenete!*

Dr. Francè Goršič:

O zmotnih sodbah.

(Konec.)

Braniti sodstvo je nevhvaležna stvar, toda sodstvu je treba tudi braniteljev. Menda ni potreba široko utemeljevati, da obstoji bramba zlasti v tem, da se mora iztrebiti iz sodstva vse, kar je gnilo. Mnogokrat pa je treba raziskovati še globlje in do dna, kjer se skrivajo nagibi, ki so bili sodnike vodili, da so krivo sodili. V narodih, ki so bili še pred kratkim ali so še in statu nascendi, psihologija sojenja (*die Psychologie der Urteile*) ni nič manj pomembna nego psihologija izpovedovanja (*die Psychologie der Aussage*). Temu in onemu

visoko kulturnemu narodu psihologije sodeb, te čudne nove specialne panoge sociologičnega pravoznanstva, morda niti treba ni, ker tem narodom glede korektnosti sojenja ničesar ni mogoče zapisati na rovaš. Nam seveda zlata doba takega sodstva gotovo še ni preblizu; nasprotno ima pri nas vsak sodnik-praktik mnogo gradiva v zalogi, iz katere bi mogel prispevati različne, včasih naravnost neverjetne doneske k poglavju o razpoloženju sodnikov proti stanovskim, zlasti proti mlajšim tovarišem. Ta malovažnost in prezirnost — jaz jo imenujem katagnosticism — je zmožna uporabljati tudi sredstvo, ki se ti strahoma razkrije kot krivično izpreminjanje sodeb.

Med nenadarjenostjo sojenja in zlovernim prenejanjem sodeb je najmanj ista razlika, kakor jo očituje tankim ušesom razlika besed „zmoten“ pa „kriv“. Nenadarjenost namreč predpostavlja neko mero poštenosti in vodi v zmote; potvarjanje dejanskega stanu pa izključuje poštenost in vodi v krivičnost. Tej krivičnosti more biti vsekako primešana večja ali manjša nenadarjenost kot tisto nebitveno svojstvo, po katerem moreš razločevati dva načina krivega sojenja: naivni način in slutvosociologični način. Mogoče je, da kaka naivna sodba nima nobenega pomena za znanstvo niti za posel, ki so ga Rimljani imenovali respondere; toda trdim, da spada navzlic temu na zelo očitni kraj kot svarilo, da tako ne gre reševati problema sojenja. Tukaj namreč ni, da bi se pričkali o sholastični metodi ugotavljanja pravice, proti kateri postavlja v boj svoje sociologično iskanje pravice moderno pravoznanstvo, ampak tukaj gre kratko in malo za metodo, kako je treba ugotavljati dejanske stvari ali dejanstva — z drugo besedo: za iskanje resnice ali istine gre. V starini so imeli dokazna pravila, ki naj bi bila oprezila (kavtele) proti pravni nezanesljivosti in samovolji sodnikov. Vklepanje prave dokazne ocene v taka pravila je dosti boljše nego prosta dokazna ocena, ki bi bila sredstvo koruptni samovolji sodnikov. Kdor ne izprevidi, da bi bilo takole dokazno ocenjevanje najvišja stopnja pravne loterije, on mora biti po marsičem in tudi po pravnem študiju popolnoma pokvarjen. Kadar bo otujena sholastika naše duševno pritlikave dobe pohujšana še po sofistiki, tedaj se bo moralo izcimiti javno mnenje, da je pravosodstvo v bistvu gola verbalna igrača. Ljudje bodo verjeli, da bi bili pravniki boljši sodniki, ako ne bi bili pravniki. Kadar se to zgodi, tedaj bomo s svojo pravno tehniko čisto v srednjem veku, na čigar koncu je zadnji vitez Maks I. takó bistro videl razpotje pismouštva z znanstvom, da je sovražil glosatorsko jurisprudenco in vse juriste, ki so se sklicevali na Bartola in Balda, a je spoštoval in ljubil slehernega učenjaka.

Kdor hoče oceniti judikaturu kake države ali kakega naroda, mora proučevati posamezne sodbe in njihove primere; zakaj judikatura obstoji iz samih posameznih primerov. Čim več sodeb prouči, tem bolje, tem koreniteje, tem induktivneje je ravnal in tem varneje bo zaključeval znanstvenik. Čisto nepravilna je trditev, da moreš zatéti značaj in bistvo sodstva, ne da bi ti bilo treba baviti se z raziskovanjem posameznih sodeb. Narobe: zgolj študij posameznih primerov ti nudi sredstev, da poenostavljaš in posplošnjuješ doznatke ter po tem potu izluščiš tista bistva, ki so osnove presojevanju, kaj je dobrega, kaj pa slabega na judikaturi. Po tej metodi velja motriti vse sodbe, zmotne in pravilne, zveržene in jasne, glupe in sijajne. Vrednost sociologično pravilnih sodeb je v premem razmerju s sodniškim materialom in z vso kulturo dotične družbe. Kultura je tem višja, čim več je dobrih sodeb. Kadar pri presojevanju ugotovimo zgolj take sodbe, ki sicer očitujejo dobro voljo, toda na žalost tudi pomanjkljivo nadarjenost sodnikov, ondi naj — dobro — velja, da je, kakor n. pr. pri nas, ta stvar pač taka, da je bilo od nekaj takó in da bo brez dvoma še dolgo časa takó. Kadar pa nenadoma zadeneš ob sodbe, v katerih je z gostimi besedami razkazano, da ni dognano, kar je bilo dokazano in dasi je bilo jasno dokazano, ali obratno, da je dognano, kar ni bilo dokazano in dasi je bilo z dokazi jasno ovrženo, ondi ne gre, kakor je rekel Fuchs v znameniti debati proti Wolffu, samo za nekatere sodbe, marveč ondukaj gre za duha, ki veje po pravosodstvu in za nekatere sodbe, ki vpijejo do nebes. Sodbe te vrste pomenjajo odbitev pravice, in sicer tisto takó popolno *degenatio juris*, da proti nji ni nobenega leka. Take sodbe škodujejo tudi tvarnim in netvarnim dobrinam siromaka, ki mu je bila pravica vzkratena. Umestno je vprašati, kaj je sploh še nemogoče, kadar izrekajo take sodbe sodišča, pri katerih so nameščeni dobri, včasih celo ugledni pravniki.

Zato ne more biti niti malce negotova ocena tistih, ki gori orisano trhlo sodstvo zagovarjajo in opravičujejo. Njihovo početje je neznanstvena ideologična metoda, ki tvega presojanje vrednot brez doznav in brez spoznav zgolj po nekih subjektivnih vtisih. Zelo neumestno je, ako hkratu na glas zatrjujemo, da se mora pravo smatrati za življensko in socialno funkcijo. Prav ob induktivni realni metodi nikoli ne bo trpel sloves naših sodnikov, ki niso doslej še nikdar odobraval nasilja v judikaturi. Zagovarjati silo, se ne pravi govoriti v njihovem imenu. Take dedukcije gredo le na gromovnikov lastni rovaš. Pravno življenje mora imeti v sebi zmemrom tako sredstvo, ki zravnava in omogoča, da se pravo v eno mer

in popolnoma prilagodi potrebam socialnega življenja. Sociološki razlogom je mogoče odoleti le s sociološkimi razlogi. Le opazovana dejstva morejo biti temelji spekulacijam. Ta Baconov nauk velja tudi za pravoslovje, v katerem je pravičnost z znanstvenostjo zmerom brez potrebe navzkriž.

Naši pravniki nastopajo često s prezirno samozavestjo, dasi se svojo znanstveno izobrazbo za trdno zaključili s tako zvanim praktičnim izpitom, brez katerega ni stalne namestitve; toda pravnik, ki hoče dandanes kaj veljati, mora biti marljiv samouk. Nesociološko sojenje našega pokolenja ne more nadomestiti nikomur, zlasti ne mladini, ne nauka niti prakse, ki sta oba takó nujno potrebna, da bodo naši sodniki znali iskati resnico in deliti pravico. Nad vse važno pa je, da zatiramo laksizem v pravosodju, ki se je takó bujno razrastlel.

Dr. M.:

Jugosloveni, Slovani in Jugoslovani.

I.

Odkar nam je vrgla usoda svetovne vojne Jugoslavijo v naročje, nekaj še nedavno tega popolnoma nepričakovanega, doživljamo krizo za krizo na znotraj, poraz za porazom na zunaj. Po eni strani imamo samozavest, kakor bi bila mala, od vseh strani ogrožena Jugoslavija postavljena po lastni kreposti za vse večne čase, po drugi pa naivnost otroka, s katero gledamo v svet in nanj. Ko je bilo treba zasesti za vselej našo Koroško, smo preštevali vreče moke v ljubljanski aprovizaciji. Ko je šlo za Primorje, smo mislili, da je postal nacionalistični Machiavelli mednarodni idealist in da pošlje Amerika za pol milijona Slovencev en milijon svojih ljudi v smrt, ter smo z mogočno gesto zavrnilo slovensko reško državico. Bili smo tepeni, kakor tepe historični razvoj brez usmiljenja vsakega, ki se ne giblje na realnih tleh človeškega egoizma in bojevanja.

Oni, ki iščejo krivde vedno izven sebe, ker so sami preveč krepostni po edino pravični in pravilni lastni sodbi, tudi sedaj niso v zadregi za krivce. To so seveda nehvaležni zavezniki, včerašnji sovražniki in pa — last but not least — oni domačini, ki imajo v teh in drugih stvareh svoje mnenje in mislijo, da smo pri vsem tem sami v znatni meri vsaj sokrivi. So pa tudi drugi; kdo so in kakšni so, sem povedal, ko sem opisal domače nasprotnike prvih.

Zaradi jasnosti in uporabljajoč staro dialektično metodo, ki rada reducira različne struje in stremljenja na preproste pojme in imena, imenujmo prve vrste ljudi Jugoslovane, kakor se s ponosom in zanosom imenujejo sami, druge pa Jugoslovane, ki se svojega imena in značaja sicer tudi zavedajo, a vendarle nekam rezervirano. To je nujna posledica ne morda kake boječnosti, temveč le njihove večje kritičnosti, ki ne izreka rada sodbe o stvari, dokler je ni premotrla do kraja in do dna, ki hoče z drugimi besedami, da dobi na vsak kulturni pojav kot nekaj časovnega, trajajočega, tudi časoven historičen pregled in pogled.

Da prihranim komur koli morebitna filologična pojasnila in razlage, povem, da mi je znana etimologija enega in drugega izraza. Besedo „Slovan“ je rodila potreba po izrazu diferenciacije, potreba, ki je morala razlikovati Slovence od Slovanov. Škrabec, ki je hotel pridržati Slovence in napraviti Kranjce, je bil vsaj dosleden in je ostal jasen. Sicer pa tisto pojasnjevanje v oklepajih in zatekanje k starim izrazom, kadar bi utegnili novi zmešati pojme, najbolje dokazuje njih neupravičenost in odvečnost.

Jugosloven, torej logično tudi Sloven in nadalje: slovenski! Kaj je to, da vprašam kot Slovenec in Slovan: slovenski ali slovanški? Kuriozno si je pomagal „jugoslovanski“ uvodnikar v tem sitnem položaju: imenoval je to, kar se je doslej in se bo tudi poslej pri Slovencih imenovalo slovensko: „slovensko v ožjem smislu“. Ni mi sicer jasno, kdo so ti Slovenci v ožjem smislu, samo slutim, da jih je precej „ozkega“ smisla; le ne razumem: čemu komparativ? Manjka primerjalni objekt in, dokler niso nastopili Jugoslovani, še nismo niti s pozitivom imeli opravka.

Sedaj k stvari!

Nekako od časa ameriške secesijske vojne in izvršitve sueškega prekopa, ki je evropski civilizaciji in kulturi odprl vrata na široko v svet, se začenja velika centralizacija tako v kulturnem kakor v gospodarskem pogledu, ki se odlikuje kakor vsak gospodarski in kulturni pojav tudi politično. Centralizacija, ki je zlasti v zadnjih letih šla kar skokoma in ki jo je svetovna vojna sicer pretrgala, vrgla nazaj, če hočete, gotovo pa ne ustavila. Pojavi te centralizacije so najrazličnejše narave: od gospodarskih in prometnih meddržavnih pogodb in uredbe do mednarodnih delavskih organizacij, od mednarodnih in meddržavnih trustov in kartelov pa do svetovnih znanstvenih kongresov — a vsi služijo enemu in istemu namenu, eni in isti ideji: odpraviti razlike in distance, ki ločijo svet ali vsaj zmanjšati jih.

S centralizacijo je rasla v enaki meri potreba po sredstvih, ki bi poenoličila to centralizacijo in pot do nje. Pri tem je človeštvo poseglo po sredstvih, ki so se zdela na prvi pogled nenavadna: po umetnih jezikih; kajti mnogoštevilnost živih mu je prevelika zapreka. Nočem prorokovati tem umetnim jezikom niti bodočnosti niti nebodočnosti, ker nam manjka v tem pogledu izkustvenega materiala za objektivno sodbo, pristaši in protivniki pa sodijo po svojih subjektivnih željah in veri. Za sedaj moremo samo ugotoviti, da se dosedanji umetni jeziki niso mogli oživeti in vživeti. Vedno novi poizkusi takih jezikov pa pričajo o njih psihologični in praktični potrebi.

Na drugi strani je prav tako neovržno dejstvo, da si je nekaj jezikov, kakor je bilo to že od nekdanj, tudi sedaj vsaj deloma znalo priboriti vlogo, ki so jo omenjeni jezikovni centrifikatorji rezervirali za svoje umetne poizkuse. Meddržavni diplomatski jezik bi bil samo eden izmed zgledov, najbližji sicer, v ostalem pa ne niti najboljši. Prebivalci Indije uporabljajo kot mednarodni jezik angleščino, oni Kitaja svoj klasični kitajski jezik z enotnim znakovnim pismom, dočim se je uveljavil kot prometni in trgovski jezik za vso vzhodno Azijo z orientalskimi, zlasti kitajskimi in malajskimi besedami izkrivljeni angleški dialekt: pidgin english.

Pogoj za tak mednarodni občevalni jezik je seveda veliko in do gotove meje gospodarsko ali kulturno zaključeno ozemlje.

Ne more biti dvoma, da gre tudi v Evropi razvoj po sličnih potih. Največja ovira je bila doslej po eni strani dejstvo, da številno razmerje v zvezi s kulturno potenco ni dovoljevalo nobenemu narodu za ta, sedaj že polpretekli čas — avtoritarne kulturne hegemonije, po drugi strani pa tako zvano evropsko ravnotežje ali, konkretnije povedano, vzajemna ljubosumnost narodov in držav. Temu je treba še prišteti naravno državno konstelacijo, ki je po zakonu vztrajnosti prav do danes pritiskala vse neruske Slované pod nemško kulturno in s tem eo ipso jezikovno hegemonijo. Tako močan je bil ta pritisk in tako je ubil v večini Jugoslovanov vsako voljo do slovanske kulturne avtarkije, da še celo danes, ko je nemštvo v svoji svetovni vlogi za vselej prekoračilo svoj zenit — živimo pod njegovim pritiskom in vplivom (zopet po vsemogočnem in vseveljavnem zakonu vztrajnosti) ter se upogibamo pod njim.

Neprirodnost tega pojava čuti sicer vsakdo in mislim, da ga ni niti med Jugosloveni, ki bi se mu stvar zdela v redu. Tudi reagirali so nanj hitro in brez pomisleka: nemški vpliv in nemški jezik

nadomestimo s francoskim! Recept, da ne more biti za najbolj preproste duhove bolj preprost! Način in vrsta te reakcije pa ne dokazuje samo njihove popolne kulturne neorientiranosti, marveč izpričuje tudi, kako se odvisnost izpreminja pri nesamostojnih naturah v servilnost: nevesela dediščina nemškega absolutizma, ki nas je tiščal tako dolgo!

Brez strahu zagovarjam pri tem herezijo, da so Nemci Slovonom v vsakem pogledu bližje pleme nego Romani, a najmanj je gotovo, da si ne bo nihče upal trditi nasprotnega. Ker pa odgovarja vsaka kultura okolici, iz katere je zrasla, je sklep preprost in vprašanje „čemu“ umestno.

Tudi bo vsak kritični človek dvomil, ako se da kultura kar tako z dekretom odpraviti in oktroirati druga. Še celo nizke kulture se uveljavljajo in puščajo sledove skozi generacije. Ne glede na to pa rodi vsako prisiljeno menjavanje kulture samo površnost, zanikarnost, dekadenco, ker človek, doma povsod, ni doma nikjer, ker nobene misli ne vsrka v sebe do dna, nobene forme ne sprejme v celoti. Posledica je praznina, izražajoča se v frazi.

Res, kakor da opisujem Jugoslovenga, se mi zdi!

Tudi glede koristnosti take zamenjave ima lahko vsaj vsak Jugoslovan svoje mnenje.

Zgodovina neprestano preveljavlja vrednosti. Narodi, ki so bili kedaj veliki, danes niso več in spričo tega: kdo nam more vsiliti nelogično vero, da bodo sedanji veliki narodi to za vselej ostali. Dokazov za to nam ni treba iskati v tako priljubljeni klasični zgodovini, imamo jih pred seboj in okoli sebe, le kritičnega pogleda nam je treba: potem vsakdo uvidi, da francoski narod kot zastopnik in oznanjevalec svetovne civilizacije ne obstaja več. Da francoska kultura in civilizacija ni danes več tisto, kar je bila pred poldrugim stoletjem, ko si je pridobila svoj glas, to je prav tako jasno, kakor da Francozi niso več narod onih časov. Preko njih je šlo veliko krvavenje Napoleonovih in drugih vojn, šlo je leno rentiersko blagostanje, telo in tudi dušo jim je steriliziral Malthusov nauk.

Kajpada, zakon vztrajnosti je v zgodovini jak kakor vsepovsod. Temu zakonu in pa okolnosti, ker so na njihovo mesto stopajoči narodi še relativno mladi in radi tega niso utegnili prepeljati čustvovanja človeštva z novimi razmerami, se imajo Francozi zahvaliti, da jih ponekod še vedno smatrajo za predstavitelje kulture in civilizacije, pri kateri so k večjemu še posredovalci. Prav drastičen dokaz nam je nudila do zadnjega časa Južna Amerika, kjer se je na-

zivalo in smatralo dobro blago angleškega in drugega izvira za francosko, slabo francosko pa za nefrancosko. Pa kaj bi taveli po daljavah — govori s povprečnim Srbijancem in slišal boš: kar je dobrega, lepega, velikega, to je francosko; kar je slabega, to je švabsko. Dve leti in več poslušamo to čudno resnico ter jo čutimo na svoji koži in na svojo škodo.

Med zapadnimi narodi so prevzeli vodilno vlogo Francozov Anglosasi in deloma Nemci. Celó v ožjem krogu latinskih narodov se zdi, da je veljavno njihovo prvenstvo le še na odpoved. Zakaj v najkrajšem času ga potegne nase španski govoreča Srednja in Južna Amerika — če stori to iz lastne sile in krvi, je pri stvari vse eno. Storila bo to spricho velikanskega prirastka na ljudeh in gospodarskih dobrinah, ki ga vidimo, da se poraja prav v zadnjih časih z elementarno brzino.

Podobno, kakor s Francozi v Evropi, se razvijajo stvari na daljnem vzhodu. Tam bodo morali Japonci, ki smo jih prav za prav po krivici imeli za predstavitelje orientalske civilizacije, odstopiti svoje uzurpirano stališče Kitajcem. To doživi še današnja generacija.

Napoleon je vedel, da je bog vojne vselej le na strani velikih bataljonov. Po tem zakonu koraka zgodovina, ki končno vedno uveljavlja moč številke. In po tem zakonu so Francozi na svetu doigrali.

Francoščina sama nam ne dokazuje nasprotnega — narobe! Prav zbog svojega števila so se Francozi uveljavili in mogli uveljaviti; v časih, ko je postala francoščina svetovni jezik kat' exochen, so bili Francozi tudi po številu močnejši, kakor Angleži, Nemci ali celo Rusi.

Razume se, da ne moremo in ne smemo velikosti jemati vedno strogo statistično, samo po številu duš, temveč po številu onih ljudi, ki so deležni kulture aktivno in pasivno. Da pa so bili Francozi dolgo časa in zlasti za svoje največje veljave čisto matematično številno najmočnejši narod v evropskem kulturnem krogu, dokazuje tem bolj resničnost izrečenega načela.

Resnica je torej, ki pa radi tega še ni, da bi morala zavajati v pesimistične refleksije, da more vsaka globoka kultura in civilizacija še le nastati in vznneti na plečah širokih mas.

Govoriti o degeneraciji človeštva in narodov je kočljiva stvar, ker je to preveč subjektiven pojem in ker manjka znanstveno določenih osnov za presojo takih pojavov. Simptomi, ki pričajo ponekod o degeneraciji, so lahko drugod dokaz življenske in kulturne energije. Ali najodličnejši francoski duhovi tožijo o propadanju franco-

skega naroda, o nazadovanju njegove civilizacije in kulture. Spričo tega izrednega soglasja bo pač na stvari nekaj resnice. Danes tudi največji frankofil ne more več zanikavati, da pomenja zgodovina francoskega jezika, tega žarišča francoske kulture in civilizacije, od velike revolucije sem samo neprestano nazadovanje in umikanje pred ekspanzivnimi mlajšimi jeziki in njih kulturami.

II.

Že za čas pred vojno se ne more trditi, da bi se bili Slovenci vsakega vprašanja, ki se nas je tikalo in ki nas je drezalo, lotili posebno temeljito. Vojna nam pa, kakor vsakemu in vsem, v tem pogledu gotovo ni koristila in tipično je za vse, kar se pri nas misli in sklene, o čemer se računa in razpravlja: da nam je le za prvo silo pomagano. Psihologija vojne, poreče kdo. Ali vojne ni več, treba nam psihologije miru. Ne rabimo trhljih lesenih stavb na kratek rok in na kratko roko, temveč solidnih, temeljitih zgradb, da se nam preko noči ne zrušijo nad glavami in nas ne pokopljejo pod seboj.

Potreba je torej, da si ogledamo resnico, pred katero nismo postavili Potemkinovih desk, in da povemo to resnico, pa če je še toliko zamere. Ta resnica je, da je naša sedanja državna zgradba SHS. slaba, ker stoji samo na treh temeljih, da rabi, hitro rabi še četrtega temelja B, a da bo tudi potem še majhna, nezadostna, ker ne more biti drugačna spričo dejstva, da so stebri, na katerih sloni, majhni in slabi. Resnica je dalje, da moramo radi tega nasloniti to zgradbo na drugo, močno, veliko. Resnica je, tako velika, da se je vtihotapila že v predale dnevnih uvodnikov, da nam je italijanski imperializem nevaren, da imamo toliko kot nič upanja, da bi nam Jugoslavija sama rešila kedaj vprašanje neodrešene domovine. Ali prav tako velika resnica je, da bi nam mogla to vprašanje rešiti Slavija gotovo, skoro igraje, tako gotovo, kakor nam tudi Jugoslavije ni prinesla lastna moč.

Onega, ki bi nam dokazoval nemogočnost, neuresničljivost, nepraktičnost te ideje, bi opozorili, da je vsaka ideja v toliko realna in uresničljiva, kolikor ima ljudi, ki verujejo vanjo. Včerašnji idealisti so jutrišnji realisti. Niso oni izumili zrakoplovov, ki so verovali dokazom „pozitivnih“ znanstvenikov, da je to utopija. In Jugoslavije niso ustvarili tisti Jugoslovani, ki so zagotavljali, da bi bili Avstrijo morali ustvariti, če bi je ne bilo. Niti je niso ustvarili oni Ilirci, ki so — poštenega, samo preveč prakti-

čnega srca — zatrjevali pred osemdesetimi leti, da je v Avstriji njih spas, da bi jugoslovanske države ne mogel ustvariti nihče, niti ne sam kralj Atila. Danes je tu, ker so se našli ljudje, ki so verovali vanjo. Potomci onih, ki niso verovali v Jugoslavijo, pač pa v Avstrijo, verujejo danes v Jugoslavijo, a zato jim je seveda Slavija utopija. To so tako zvani „realisti“, ki imajo vedno dovolj prezirljivega posmeha za „ideologe“, ki so vedno pripravljene, da zagovarjajo stare „preizkušene“ misli, ki so po svoji naturi vedno reakcionarni, vedno hlapci obstoječih režimov, to so oni praktični Cankarjevi junaki, ki imajo izza vedno in vsakemu priznalnega „res je“ vselej svoje praktične razmere uvažujoči „ampak“.

Sicer pa vprašamo: Kdo je realist, kdo je praktičen? Če je praktičen oni, ki vedno gleda na materialno korist, ker duševni in umstveni interesi nič ne nosijo; če je praktičen oni, ki se ravna samo po svojih sebičnih nagonih, ker socialno delo zahteva žrtev; če je praktičen tisti, ki je pod vsakim pogojem poslušen sluga vsakočasnega režima, ker so revolucionarne misli škodljive, celo nevarne, predvsem pa prepovedane; če je praktičen oni narodnjak, čigar nemajno prepričanje je, da morajo biti koristi naroda istovetni z njegovimi, nikoli pa ne narobe (kako naj bi ne bil narod na dobičku, ko je narodnjak profitiral!): potem nam pač ne preostaja drugega nego priznati svojo vsestransko nepraktičnost.

(Dalje.)

Politični pregled.

A. Domača politika.

Parlamentarno delo se je začelo izgubljeni v podrobnostih, ki nimajo z velikimi državnimi vprašanji skoro nobene zveze. Parlament razpravlja o stvareh, ki predpostavljajo končno veljavno rešitev in ureditev glavnih vprašanj, a glavna vprašanja so ostala do danes še vsa nerešena. Upravna razdelitev države je vključno ustavi do danes še nerešen problem, brez njegove rešitve pa ni mogoče urediti niti uradniškega vprašanja niti vprašanja uradniških plač. Vse parlamentarno delo napravlja radi tega vtis zasilnosti in malenkostnega životarenja, a nikjer ne vidimo energične velikopoteznosti, odločnosti in smotrnosti. Parlament nima čuta in zavesti skupnosti ter se izgublja v brezplodnem strankarstvu. Odsev parlamentarne onemoglosti je slabotna vlada, vlada brez hrbtišča, ob enem pa

tudi brez čuta odgovornosti. Zato državno kolo ne le da ne more naprej, ampak se vedno globlje pogreza v upravnem blatu in brezmejni korupciji. Zato smatrajo danes vsi uvidevni politiki nove volitve kot edini izhod iz sedanjega mučnega in trajno nevzdržnega notranjega položaja.

Najvažnejše politično vprašanje, ki danes pretresa državo, je ustavno vprašanje in z njim tesno zvezani hrvatsko-srbski spor. Rešitev tega vprašanja je napredovala toliko, da danes tudi najbolj vneti zagovorniki narodnega edinstva in državne enotnosti vsaj priznavajo, da ta spor res obstaja. To je velik in znaten napredek. Popolnoma pa si nasprotujejo politični činitelji glede načina rešitve tega problema. Eni trde, da je treba hrvatsko-srbski vozec kratko in malo presekat, a drugi ga hočejo razvozljati s sporazumom. Prvi način je nevaren, drugi pa silno težaven, ker je logični predpogoj za sporazum — revizija ustave.

Žalostna notranja uprava in življenska nesposobnost parlamenta porajata še žalostnejše plove: propadajoč promet, slabo oskrbljeno armado, pomanjkanje kredita doma in na tujem ter s tem zvezano padajočo vrednost denarja, od dne do dne višje davke in naraščanje silne draginje, ki delovnim slojem onemogoča vsaj skromno prehrano. Močan in svoje dolžnosti se zavedajoč parlament bi lahko ljudstvu znatno olajšal težka bremena in stisko omilil, tudi sposobna vlada bi lahko mnogo storila; toda mi — žal — nimamo niti enega niti drugega. Značilno je, da danes pišejo že mirni in „patriotični“ listi, da „sedimo na sodu smodnika“ (Slov. Narod“ 26. februarja t. l.), ker vidijo danes vsi trezni presojevalci položaja, da je postalo naše stanje obupno in da vse ljudstvo pričakuje — odrešenja, naj pride odkoder koli in kakor koli.

B. Vnanja politika.

Naš vnanji položaj je naravna posledica naše notranje oslabelosti in bolehnosti. Radi verjamemo, da ima sedanji vnanji minister dr. Ninčič dobro voljo, da bi spravil naš državni brod v mirno vodo; toda dobra volja brez zdravega organizma ne pomaga mnogo. Danes je gotovo, da naše vnanje politike ne vodi toliko dr. Ninčič, ampak češko-slovaški minister dr. Beneš in tega dejstva s svojega državnega stališča ne moremo pozdravljati kljub vsej hvaležnosti češki republiki za bratsko pomoč.

Značilno za naš vnanjepolitični položaj je dejstvo, da ne živimo niti z enim svojim sosedom v normalnih razmerah: niti z Romunijo ne, čeprav bosta obe dinastiji kmalu krvno zvezani. Neurejena razmerja naše države do sosedov seveda silno slabe moč in politični ugled Male antante, ki bi sicer lahko v resnici nastopala kot velesila prve vrste.

Tudi naše razmerje do Rusije slabi Malo antanto. Čehi imajo z Rusijo že urejeno veliko trgovino, v Pragi deluje ruski zastopnik in ne manjka mnogo do uradnega priznanja sovjetske vlade od strani Čehov. Jugoslavija prestopa proti Rusiji prav nasprotno in verno sledi vsakemu migljaju francoskega velekapitala. Takó velika razlika v naziranju dveh zveznih držav o kaki tretji državi mora naravno slabiti vsako zvezo, če je sploh v takem primeru še mogoče govoriti o kaki notranji zvezi. Pismena pogodba še ni zveza!

Politični položaj Evrope in s tem seveda tudi naš mednarodni položaj se nekoliko razjasni še le po veliki gospodarski konferenci v Genovi. Evropa danes gospodarsko umira, ker sta iz njenega gospodarskega življenja izločeni dve ogromni gospodarski sili: nemška delavnost in rusko prirodno bogastvo. Brez zopetne ureditve teh dveh sil v gospodarsko življenje Evrope mora Evropa propasti. To je danes glavna misel angleške politike, ki jo z občudovanja vredno vztrajnostjo zastopa Lloyd George. Dosledno tej politiki so postali Angleži nasproti Nemčiji pomirljivi, nasproti Rusiji pa spravljivi. Protivno misel zastopajo Francozi, kjer je danes z zopetnim nastopom Poincaréja prevladal trdi Clemenceaujev duh divje sovražnosti in neizprosne maščevalnosti nasproti Nemčiji in skrajne nepopustljivosti nasproti Rusiji. To diametralno nasprotje med obema glavnima zastopnikoma Velike antante priča, da Velike antante v resnici ni več in radi tega je politično ravnotežje v Evropi porušeno ali bolje rečeno: porušeno je bilo že z zmago Velike antante nad Nemčijo, ker je evropski zapad takrat izgubil svojo politično protiutež. Ako hoče priti Evropa zopet do političnega ravnotežja, se morata Francija in Anglija prilagoditi novi nemško-ruski protiuteži, kar pa se more zgoditi le na novi politični zasnovi. Od kakovosti nove politične orientacije zapadnoevropskih sil bo odvisna seveda usoda konference v Genovi in s tem tudi mednarodni politični položaj jugovzhodne Evrope.

Brez sporazuma med Anglijo in Francijo je konferenca v Genovi nemogoča. To uvidevajo zlasti angleški politiki, ki se v prvi vrsti trudijo na nešteti predhodnih konferencah, da ugotove in določijo jasen program velike evropske konference. Tudi Mala antanta se pripravlja pod vodstvom češko-slovaške republike. Rezultati posvetovanj v Bratislavi med dr. Ninčičem in dr. Benešem nam sicer še niso znani, tudi še ne poznamo rezultatov konference v Belgradu, a vemo eno: Mala antanta se mora odločiti za svojo lastno politiko ali pa izgubi svoj politični *raison d'être*. Ne za politiko nasprotstva do Francozov ali Angležev, ampak za svojo lastno, ki bo umerjena in usmerjena glede na novo se razvijajoče evropsko ravnotežje.

Še enega važnega dogodka ne smemo prezreti. To je rešitev egiptovskega vprašanja v smislu federalizma. Veliki britanski imperij se pretvarja polagoma v veliko svetovno zvezo neodvisnih držav. To je važen znak časa, ki naj bi ga tudi naši državniki ne prezrli! Danes je Amerika federacija, Anglija isto takó, dalje Rusija, Nemčija, Avstrija in Švica. Ali se bo mogel francoski in južnoslovanski centralizem modernemu državnemu razvoju še dolgo upirati? J. P.

Gospodarski pregled.

Naš finančni položaj.

Značilni za finančno politiko, ki jo vodi belgrajska vlada, sta dve naredbi iz zadnjih dni: moratorij za plačila v inozemstvo in nova ureditev prometa z devizami in valutami. O tej je splošno mnenje, da je nerazumljiva in nespametna. Ustvarja monopol narodne banke za trgovino z devizami in valutami v času, ko

izjavlja javno strokovni zastopnik te banke, da banka ni sposobna, da bi izvrševala to novo naloženo opravilo. O moratoriju so se narodno-gospodarski krogi v Sloveniji in Hrvaški izjavili soglasno, da je škodljiv in nevaren; časniki zatrjujejo, da je odrejen na zahtevo nekaterih belgrajskih trgovcev, ki imajo odločilen politični vpliv.

V času, ko je gospodarska situacija skrajno kritična, ko se vse, kar malce politično misli, zaveda, da je nujno večje inozemsko posojilo, če se hočemo izogniti gospodarskemu polomu, se ne le nič ne stori, da bi se ustalil notranjepolitični položaj, ki je predpogoj za káko inozemsko posojilo (ker pri sedanjem notranjepolitičnem položaju so vsi poskusi zastoj), nasprotno skrbe odločilni krogi za svoj strokovni ugled z naredbami, kakor sta zgoraj navedeni. In potem naj se še čudimo, zakaj v takó bogato obdarjeni zemlji valuta pada in se širi ubožstvo!

Če se finančnemu ministru ne posreči v kratkem inozemska pomoč, kar je po našem mnenju v teh razmerah izključeno, bo treba pospešiti inflacijo novčanic in padanje naše valute bo še rapidnejše. Gledé tega smo za malo nad eno leto za Avstrijo; samo, da pri nas Slovencih vsaj ne raste sorazmerno tudi množina denarja. V enem letu je proti švic. franku padla naša valuta skoro za desetino. Če računamo, da se je denar naših produktivnih krogov v Sloveniji v tem času pomnožil za 30%, kar približno odgovarja dejstvom, potem si lahko napravimo zaključek, za koliko smo v tem času obubožali. Mali varčevalci, ki so imeli denar naložen za male obresti, so seveda najbolj prizadeti. Od teh odstotkov smo vrhu tega plačevali dohodnino in davke, med temi davke na dobičke (!), in sicer posebno Slovenci natančno, kar se da, ker smo poštene ter imamo vesten in spreten davčni aparat.

Pri takem razvoju je naravno, da pada smisel za štedenje gotovine. Razpoložljiva gotovina se ne nalaga več v hranilnice v toliki meri kot se je; če se ne more investirati, se rajše porabi sproti, moralni smisel varčevanja je zrahljan, živi se od danes do jutri, iz roke v usta. Učinek je ta, da je razmerje med potrebo kredita in naložbami denarja vedno bolj neugodno, zlasti zató, ker podjetja, ki delajo s tujim kapitalom, potrebujejo radi devalvacije vedno več. Kak položaj nastane, ko pride ta razvoj do kritične točke, si vsak lahko sam misli.

Slovenci smo veliko ubožnejši kot Srbi in Hrvatje, prvi bomo gospodarsko izkrjaveli; zato imamo sveto pravico in dolžnost, da izsilimo presek gordijskega vozla — našega notranjepolitičnega vprašanja, da najdemo izhod iz vzdušja, ki nas mora zadušiti.

Dr. J. M.

Industrija kraljevine S. H. S.

V obsežni, skoro 150 strani velikega formata obsegajoči knjigi je izšel pregled naše industrije, ponatisnjen iz „Almanaha kraljevine SHS“. Dasi podatki, kar je pri takem prvem poskusu umljivo samo po sebi, niso še popolni, vendar nam dalečje jako zanimivo sliko naše kraljevine. Zato podajamo v naslednjem sumaričen pregled na ta način, da pristavimo naslovu dotične industrijske panoge število industrijskih podjetij v naši kraljevini; prva številka kaže število podjetij izven Slovenije, druga v oklepaju število istih podjetij v Sloveniji sami.

I. Alkoholna industrija. A. Specialna: a) konjak: 4 (1); b) likerji: 6 (10); c) pivo: 34 (6); žganje: 56 (9); šampanjec: 3 (2); špirit: 58 (0). B. Mešana: 32 (0).

II. Lesna in gozdna. A. Specialna: a) sodi: 9 (2); b) leseno obutalo: 1 (0); c) oglje: 1 (17); d) škatlje: 3 (0)))-zvonitzumlhwyrdgovceinatxbfskps g) furnirji: 1 (3); h) tanin: 7 (3); i) impregniranje lesa: 2 (1); j) vozovi: 10 (1); k) kopita: 1 (3); l) parketi: 5 (8); m) žage: 102 (40); n) pletena lesena roba: 8 (1); o) pohištvo: 71 (21); p) pohištvo: 71 (21); p) klinci 0 (3); r) rešeta in sita: 6 (28); s) čepi: 3 (1); t) železniški pragovi: 2 (6). B. Mešana: 66 (54).

III. Elektrotehnična: a) centrale: 46 (40); b) elektrotehnična podjetja: 45 (15).

IV. Filmska: 6 (0).

V. Glasbeni inštrumenti: a) harmoniji: 0 (1); b) klavirji: 0 (4); c) orglje: 0 (3); d) tamburice: 2 (0); e) harmonike: 0 (3); f) razna godala: 2 (0).

VI. Živila in poljski pridelki: a) cikorija in žitna kava: 1 (3); b) hmelj: 0 (3); c) ječmena kaša: 2 (0); d) namizno olje: 7 (16); e) kvas: 7 (3); f) mesni izdelki: 1. klobase: 4 (9); 2. mast: 3 (0); 3. mesne in ribje konzerve: 10 (1); 4. salame: 10 (2); 5. suho meso: 19 (0); g) mlini: 422 (40); h) mlečni produkti: 1. maslo: 8 (0); 2. mlečni izdelki: 4 (2); 3. sir: 12 (4); i) marmelade: 4 (3); j) slakorni produkti: 1. bonboni: 25 (2); 2. čokolada: 6 (2); 3. sladkor: 9 (0); k) jesih: 21 (10); l) sodavica: 60 (3); m) testenine: 12 (3); n) sadne konzerve: 18 (3).

VII. Kemična. A. Specialna: a) amonijakova soda: 1 (0); b) smodnik: 1 (1); c) barve: 9 (8); d) dresen: 1 (0); e) cepilo proti nalezljivim boleznim: 1 (0); f) dušik: 0 (2); g) firnež in lak: 3 (7); h) katran: 1 (0); i) kolomaz: 8 (2); j) voščilo: 10 (1); k) zdravilne rastline in destilatati: 7 (2); l) plinasta svetila: 1. aceten: 1 (0); 2. plinarne: 9 (4); m) milo: 44 (6); n) žveplo in žveplova kislina: 1 (3); o) sveče: 12 (4); p) škrob: 6 (0); r) klej: 2 (2); s) ogljikova kislina: 2 (0); t) mineralna olja in rafinerije: 6 (4); u) vžigalice: 6 (1). B. Mešana: 56 (17).

VIII. Keramična. A. Specialna: a) asfalt: 4 (0); b) brusi: 1 (13); c) opekarne: 225 (28); d) cement: 36 (11); e) strešna opeka: 26 (2); f) sadra: 5 (1); g) umetni kamen in granit: 10 (3); h) apno: 37 (9); i) mlinski kamni: 2 (5); j) marmor: 5 (0); k) peči: 1 (7); l) steklo: 6 (1); m) posoda: 1 (5). B. Mešana: 25 (12).

IX. Kovinska. A. Specialna: a) ključavnice: 12 (13); b) jeklo: 1 (1); c) žebli: 1 (3); d) emajl, cinkarne: 4 (3); e) livarne: 1. svinca: 0 (2); 2. železa: 20 (8); f) srpi in kose: 0 (5); g) stroji: 1. motorji: 4 (0); 2. poljedelski stroji: 14 (7); 3. stroji: 18 (7); 4. šivalni stroji: 0 (7), (sama zastopstva); h) štedilniki in kotli: 2 (0); i) pile: 3 (3); j) zvonovi: 4 (3); k) železno pohištvo: 4 (1); l) žica: 1 (4). B. Mešana: 18 (11).

X. Kožna. a) usnjarne: 35 (50); b) strojarne: 4 (1).

XI. Oblačilna. a) obutalo: 13 (22); b) nogavice in pletena roba: 8 (5); c) obleka in kravate: 9 (2); d) copate: 3 (4); e) perilo: 7 (8); f) rokavice: 5 (0); g) klobuki in čepice: 13 (17).

XII. Poligrafična in papirna. A. Grafika: a) klišeji 4 (2); b) litografija: 8 (3); c) štampilje: 6 (2); d) tiskarne: 125 (16). B. Papir. a) cigaretni: 10 (0); b) igralne karte: 0 (1); c) kartonaže in papirnate vrečice: 9 (10); d) papirnice: 4 (6).

XIII. Tekstilna. A. Specialna: a) čipke: 0 (11); b) zastori in preproge: 9 (1); c) konoplja in lan: 29 (0); d) svila: 6 (0); e) tkalnice, predilnice in tvornice, platna: 18 (9); f) vrvi in mreže: 19 (1); g) vata: 5 (0); h) volna in sukno: 13 (3). B. Mešana: 5 (0).

XIV. Razna. a) azbest: 1 (0); b) avtomatični svinčniki: 1 (0); c) čreva: 9 (0); d) glavniki in gumbi: 3 (6); e) ščeti in metle: 23 (8); f) kolesa: 0 (1); g) dežniki in solčniki: 5 (3); h) kovčegi: 4 (0); i) precizna mehanika: 2 (1); j) rolete: 4 (0); k) srebrni in zlati predmeti: 3 (3); l) palice: 14 (0); m) umetne cvetlice: 4 (0); n) razna: 11 (0).

Iz tega pregleda vidimo gospodarski pomen Slovenije, ki je izmed najbolj industrialnih pokrajin v državi.

J. A. G.

Socialni pregled.

Nova taktika sovjetske vlade.

Nedavno je v Berlinu izšla knjiga „Der neue Kurs in der Wirtschaftspolitik Sowjet-Russlands“ od anonimnega pisca, ki je brezdvomno komunist, če ni celo član sovjetske vlade. Knjiga razpravlja o aktualnih vprašanjih ruske države. K zanimivim izvajanjem se o priliki še povrnemo, danes hočemo podati le misli, ki jih anonimni avtor razvija glede nove taktike sovjetske vlade na sledeči način:

„Iz pozicijske vojne je nastal boj med strelskimi jarki, ki zahteva povsem drugačno taktiko. Potrebno je, da se uredimo in pripravimo za leta, in sicer v strelskih jarkih in v zaledju. Če ne more biti o „ofenzivni taktiki“ niti govora, vendar s tem še ni rečeno, da je v jarkih „mir“. Ne, — podminiranje se nadaljuje! Toda spričo odmora na fronti stopa v ospredje zaledje. Ono je rezerva, njeno zadržanje je odločilno za strelske jarke. Ne odločata hlabrost in požrtvovalnost male čete bojevnikov, temveč zadržanje velike množice. Zaradi tega je postal vodilni nagib mednarodne in notranje politike pridobivanje in organizacija velike množice. Nova taktika ne hodi naravnost, temveč v nasprotju s staro „tradicionalno“ taktiko sem in tja. Vsekakor je smer prava, nova taktika bo zmagala.

V notranji politiki pomenja spoznanje počasnejšega razvoja revolucije, da ne gre več naprej le z naprednejšim delom proletariata; komunistična stranka sama, katere zgodovinska naloga je bila, da kot napadalna četa brani sovjetsko Rusijo ter služi kot kit in hrbtišče rdeči armadi, nima moči, da prevzame tudi vodstvo pri obnovitvi dežele. Ta naloga je prevelika, da bi jo mogla izvršiti zgolj ena stranka. Potrebno je bilo pritegniti „brezstrankarje“ iz državnih uradov. To pa tudi ni dovolj; le samostojnost in samouprava velike množice more izvršiti takšno veliko delo. Tudi v tem pogledu si dela novi čas svoja pota.

Tu se sicer ne moremo bliže baviti s sporom o pomenu strokovnih organizacij, ki se je izbojeval v Rusiji pred pol letom, vendar hočemo vsaj to pripomniti, da je šlo za samostojnost organiziranih množic pri obnovitvenem delu, da postajajo strokovne organizacije bolj in bolj odgovorne nositeljice gospodarske politike in da se organizirani delavci neposredno praktično udeležujejo. Prav tako, kakor se prepušča zadrugam razdelovanje produktov, naj bi strokovne organizacije nadzorovale produkcijo, če tudi jim sedaj še ne moremo prepustiti njegovega vodstva. Na ta način stopa vedno večja množica na oder, osnova sovjetske moči postaja vedno širša in nova državna zgradba zadobiva vedno močnejše temelje.

Pa vse to še ne zadošča. Potrebno je, da se tudi kmetje bolj in bolj pritegujejo k sovjetskemu delu. Danes še ni jasna oblika, v kateri se to zgodi: ali z večjo samostojnostjo kmetiških svetov in s politično enakopravnostjo nasproti mestnim svetom ali z ustanovitvijo samostojne kmetiške zveze. To je gotovo: le po lokalni samoupravi in samostojnem udeleževanju množice se more dovršiti takšna velikanska stavba, kakor je gospodarsko življenje ogromne države, ki je še v začetkih svojega razvoja. Strogi centralizem, ki je bil izveden v Rusiji, je prav tako otrok vojnega časa kakor je bil „vojni komunizem“. Na tej stopnji gospodarskega razvoja, na kateri je Rusija, ni mogoče postaviti strogo centraliziranega upravnega aparata brez mogočne, vse gospodarsko življenje ubijajoče birokracije. Kjer tvorita poljedelstvo in mala industrija podlago gospodarskega življenja, tam se uprava ne more voditi iz enega centra, kakor je to možno pri veliki koncentrirani industriji. Kjer pa hočemo poljedelsko deželo vladati centralistično, se more to goditi samo s pomočjo škodljive in za proletarsko vladno vseskozi nevarne birokracije. Zakaj v tem primeru ima faktično moč v deželi ne centralna oblast, ampak lokalna birokracija, med tem ko ostajajo vladne naredbe navadno — na papirju. Temeljni povod za novo nastalo birokracijo v Rusiji je upravni centralizem!

Ta stari zgodovinski nauk je pač poznan političnim voditeljem sovjetske Rusije in zato gre novi kurz v smeri upravne decentralizacije. Krajevnim organizacijam je dana večja samostojnost tako na gospodarskem kakor tudi na občem upravnem polju. S tem pa prihaja tudi kmetiško ljudstvo, ki tvori v krajevnih svetih pretežno večino, do politične pomembnosti.

Da v tem ni nevarnosti za moč svetov, se vidi že iz tega, da celó njeni nasprotniki, ki se izigravajo kot specialna kmetiška stranka, tako zvali „socialni revolucionarji“ v svojem manifestu proti sovjetski vladi ne vedo povedati drugega nego to, kar sovjetska vlada v praksi že izvaja: Davki v naturi, prostost trgovine in poddržavljenje najvažnejših industrijskih panog. Kako je mogla že bankrotirana stranka pridobiti za sebe množice kmetov? Sovjetska moč se v nobenem pogledu nima bati samostojnega kmetiškega gibanja. Tako dolgo, dokler je šla gospodarska smernica v obliki prisilnosti in „vojnega komunizma“, so bili kmetje upravičeni se bati, da bodo njihove koristi kot producentov blaga oškodovane. Odkar pa je postala glavna naloga svetov organizacija najvažnejše industrije v korist splošnosti in se je podelila malim producentom svoboda glede njihovih proizvodov ter je postal „svoboden“ tudi promet, ni nobenega nasprot-

stva več med kmeti in delavci, ki bi se ne dal poravnati z lahkoto. Zaradi tega postane nepotrebna tudi politična prednost delavcev s pomočjo sovjetske ustave in pa varuštvo nad kmeti. Ozka vez na temelju enakosti obeh delov, delavcev in kmetov, bo še le dala moč sovjetom, da vzdrže vsak reakcionaren naval.

Samouprava delavcev in kmetov, decentralizacija uprave, ob enem odprava izjemnega stanja in uvedba trdnega reda, temeljčnega na revolucionarnem zakonodajstvu in sodstvu — vse to so posledice notranjega gospodarskega kurza. Sleherni gospodarski red zahteva neko stalnost v zakonodaji, neki sodni postopek in neke garancije za osebne pravice. V meščanski vojni se je gledalo na vsa ta vprašanja s stališča javne varnosti in vojnih uspehov. Sporedno z umiritvijo meščanske vojne zahtevajo ti problemi drugačnih odgovorov. Že danes je potrebno misliti na uvedbo revolucionarnega reda, ki se ne sme spreminjati po samovolji posameznih organov; zakaj gospodarske obnovitve si ni mogoče misliti brez politične stalnosti in trdnosti, brez sodnih garancij za osebe in posamezna podjetja. To se v Rusiji tudi priznava in v „Izvestjih“ se mnogokrat razpravlja o problemih „revolucionarnega reda“. Značilno je, da priznava dekret o zakupodaji podjetij zgolj sodiščem pravico, da smejo razveljavljati sklenjene pogodbe, kakor pripada zgolj sodiščem pravica razsojati v sporih med državo in podjetniki. Samo po sebi je razumljivo, da se izdado naredbe, na temelju katerih bo sodišče moglo razsojati.

Z nadaljnjim razvojem zasebno-gospodarskih odnošajev se bodo morale izpopolnjevati tudi pravne podlage. Da pa ne more biti govora o uvedbi meščanskih sodišč po popolnem prevratu socialnih odnošajev, ki se je izvršil v sovjetski Rusiji, se razume po sebi. Gre zgolj za to, da se namesto uredbe, ki so služile namencm meščanske vojne, postavijo takšne, ki bodo omogočevale in zagotavljale trajno obnovitveno delo. Tudi v tem pogledu ne pojde razvoj nazaj, ampak se ustvarijo institucije, ki se prilagode na podlagi proletarske moči značaju prehodnosti.“

Ta izvajanja nudijo vsakemu mislečemu človeku večji ali manjši vpogled v sedanje stanje ter v bodočnost Rusije in njene revolucije. Pri nas so nekateri to knjigo brez navedbe vira površno izrabili. Tudi zato smo se odločili priobčiti iz nje to poglavje. As.

Kulturni pregled.

Molière (1622—1673).

„Prvak komičnih pesnikov“ ni samo last Francije, marveč vsega sveta, ker je slikal človeštvo tako, da se lahko spozna v vsakem času in vsakem kraju, dočim se francoski tragiki gibljejo ponajveč v mehah konvencije. Doslej ga ni še nihče prekobil niti dosegel.

Janez-Krstnik Poquelin je bil določen, da postane po svojem očetu dvorni tapetnik. Ker je zgodaj vzljubil književnost, je preprosil roditelje, da so ga poslali v šole. Postal je odvetnik, a strast do gledališča ga je zvalila med igralce. Ker pa je bil ta stan tedaj brezčasten, si je nadel priimek Molière; tako se je

imenoval malo znani pesnik in romanopisec, umorjen l. 1623. Sledeča zgodbica naj ponazorila takratno naziranje o glumcih: Ko je Molière nekaj časa z očetom opravljaj komorništvo, pride nekoč, da bi postlal kraljevo posteljo; toda drugi sluga, ki naj bi mu bil na roko, se je mahoma umaknil, ker ni maral deliti svojega posla s komedijantom. Tedaj se približa Bellocq, duhovit mož, ki je koval čedne stihe, češ:

— Gospod Molière, ali hočete, da mi bo čast postlati kraljevo posteljo z vami?

Dvanajst let je hodil Molière kot igralec, komediograf, ravnatelj potujoče družbe, katero je pregnal iz Pariza župnik pri Sv. Sulpiciju, po raznih francoskih pokrajinah. Ob Sredozemskem morju v Pézenasu so do pred kratkim kazali „Molièrov naslonjač“, na katerem je „Opazovalec“ (kakor ga naziva Boileau) rad in dolgo posedal, motreč ljudstvo. Druga anekdota pripoveduje, kako je Molière preizkušal učinek svojih novih igrokazov pred postarno krščenico Laforestovo: ako se je ona smejala, je stvar odobril. Ta primera kažeta, da je véliki komik črpal iz naroda, prvotnega, nepotvorjenega vira.

Po smrti gori omenjenega župnika, l. 1658. se je njegova četa nastanila v Parizu. Po dolgotrajnih denarnih nepravilnostih je prvič gmotno uspel z mojstrovino *Smešne precioze*, kjer biča slabi slovstveni okus in čustveno klobuštranje tkzv. boljše družbe: salonske gizdalinke so se iz sramu pred vsakdanjo govorico spakovale v jeziku, n. pr. kozarec vode = notranja kopel; noge = dragi trpini; sveča = solnčno nadomestilo; zobje = ustno pohištvo itd. Takoj po prvi predstavi so smešne prisiljenke popustile to latovščino in izumetničeni slog. Čez dve leti je sledila *Moška šola*, 1662. pa *Ženska šola*, pereči satiri na sodobne nauke o ženski nezmožnosti in podložnosti. Molière želi onemogočiti moško trinoštvo nad šibkejšim spolom s tem, da se roga taki tiraniji.

Med najboljše karakterne komedije sodijo: *Tartufe* ali *Svetohlinec*; *Ljudomrzec*, *Skopuh* in *Učenjakarice*. V prvi šiba Molière lažnivo pobožnost in potuhnjenost. Tu se je močno zameril duhovstvu, ki je skušalo preprečiti predstave; toda Molière je imel mogočnega zaščitnika — Ludovika XIV. V drugi je avtor naslikal sebe — *Alcesta* in svojo ženo — spogledljivko *Celimeno*: ljudomrznik ima samo to napako, da je preodkrit in da mu nedostaja popustljivosti za človeške slabosti. Tretja je modernizirana in usovršena *Plautova igra* na *Loncu*; jedka puščica na lakomnost, kakor na sploh Molière graja sleherni pretiravanje v kateri si bodi smeri. Poslednja pa spominja na *Precioze*, ker zafrkava žene, ki se ukvarjajo le z znanstvom, učé svoje služabnike slovničnih pravil in fizikalnih zakonov, a se ne zmenijo za gospodinjstvo.

Molière si je izposojeval predmete vsepovsod; uporabil je antično legendo o Jupitru in Soziju v *Amfitrionu*; špansko dramo v *Donu Juanu*, velikem lahkoživcu, ki ga pogoltno brezumno; staro galsko burko o *Neprstovoljnem zdravniku*; italijansko spletko v *Skapinovih pretkanostih* itd. Smešnost je posebno povečana v *Meščanu plemiču*, kjer hoče trgovec *Jourdain* postati zlahten gospod kakor *Jurij Dandin*; v *Gospodu pl. Svinidragu*, kmetskem vlastelinu, ki prihaja v prestolico se ženit; slednjič v *Umišljenem bolniku*, kjer je naš *Opazovalec* posebno vzel na muho zdravnike.

Ko je igral v *Umišljenem bolniku* v četrtič, ga je popadel krč in jel je bruhati kri. Duhovnika *Lenfant* in *Lechat* nista marala priti k umirajočemu; ko pa

je prispel svečenik Paysant, dasi nerad, je bilo že prepozno. Župnik pri Sv. Evstahiju je odklonil cerkveni pogreb, ker je rajnik umrl brez spovedi in sicer v času, ko je pravkar igral komedijo. Žena Armanda je zaman rotila pariškega nadškofa za dovoljenje. Stoprav kralj-solnce je izposloval, da so pokopali slavnega komika po noči, brez blišča. Iz podobnega predsodka ta največji francoski veleum ni bil član Akademije, ki je pozneje skesana postavila pod Kupolo Molièrov kip z aleksandrincom:

Nič ne manjka slavi njegovi, on pa manjkal je naši.

A. D.

Dr. Metod Dolenc: Pravosodstvo pri novomeškem inkorporiranem uradu nemškega viteškega reda v letih 1721. do 1772.

Ta 80 strani obsegajoča knjižica je poseben odtisk iz Zbornika znanstvenih razprav, ki ga je izdal profesorski zbor juridične fakultete v Ljubljani za leto 1920.—1921. Zbornik dela Slovincem čast. Izmed najbolj pomembnih razprav v Zborniku je Dolenčeva. Prof. Dolenc nadaljuje delo, katero je bil leta 1914. začel v Časopisu za zgodovino in narodopisje (XI. str. 33. nasl.) z razpravo: Pravosodstvo kostanjeviške opatije v letih 1631. do 1655. Od tedaj je padla že marsikatera trpka beseda na naslov naših starih pravnikov in zgodovinarjev, ker so pač mižali, da niso videli slovenskega običajnega prava v foliantih, ki so jim hodili v roke. Da Slovincem nedostaja zakonov, ki bi bili potekli od njihove lastne vrhovne zakonodajne oblasti, ta dušeča zavest jih je, tlačane, tako tiščala k tlom, da se niso upali raziskovati, jeli kaj domačega prava v zakonih, ki jim jih je ukazoval tujec, niti se niso dali pridobiti za delo, da bi bili iskali slovenskih zasebnopravnih elementov tamkaj, kjer jih je obilo: v narodnih običajih, v spisih pisateljev, pred vsem pa v sodnih knjigah in listinah. I v a n V r h o v e c, ki ima velike zasluge za domačo, posebno za ljubljansko zgodovino, je novomeški „Bergthaidungsprotokoll“ pregledal in porabil za svojo razpravo: Gorski zakoni in gorske pravde v Izvestjih Muzejskega društva za Kranjsko (VII. l. 1897.); toda ni izčrpal velikega gradiva, ki je važno za narodno običajno pravo. Kar je pustil zgodovinopisec v nemar, mora pravnik popravljati. Ta objava tvori etapo Dolenčevih raziskovanj, ki so že doslej dognale, da je gorsko pravo do neke, res da še ne popolnoma očrtane meje samorastlo in pravo narodno pravo. Menim, da ima pisatelj prav, ko trdi, da so bili gorski členi tisto popularno pravo kot nekak nadomestek za nekdanjo staro pravdo, ki je bila v kmetiških vstajah 16. stoletja propadla. Mnogo raziskovanj bo še, preden se bo dalo količjak zanesljivo trditi, koliko elementov pravnega značaja je slovenskih v ustroju „véč“ in „gorskih sodov“, in preden bo dopustno sklepati, kako so vplivale združne kalj na te ustroje. Odobravam pisateljevo misel, da bo treba primerjati tudi pravne razmere v vinskih goricah Hrvatov in Srbov. Gorsko pravo Slovincem je znamenito križišče raznih prav. Zadržni zametki so spojeni s tujimi pravnimi ustvari. Pisatelju moramo biti hvaležni, da obrača toliko marljivosti na stroko, ki mu je stranski predmet, in ga pozivamo, naj vztraja pri nehvaležnem zbiranju zgodovinskega gradiva o gorskih pravadah.

Dr. Francè Goršič.